

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
 Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
 Contrib. Luisterkr. f 1,— . Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

VERDRAAGZAAMHEID

Dagelijks brengen pers en radio ons het relaas van gebeurtenissen uit alle delen van de wereld. In een gemakkelijke stoel voor het televisietoestel gezeten zien we, hoe mensen wegluchten, mishandeld worden en elkaar naar het leven staan. Armoede, honger, machtswellust leiden tot spanningen en explosies, tot opstanden, en koude en warme oorlogen. Groot zijn de tegenstellingen, de mensen verschillen in ras, nationaliteit, karakter en godsdienst, zij worden gescheiden door groepsvooroordelen, standverschil, klassewaan; vele tegenstellingen gaan ver terug in de geschiedenis. Door de techniek is onze wereld steeds groter geworden: wij komen in aanraking met andere volken en beschavingen. Wij hebben niet slechts te maken met onze onmiddellijke omgeving, niet alleen met ons land, of met West-Europa, maar met alle delen van de wereld. En die delen hebben hun eigen beschaving, hun eigen levensstijl. Het probleem van onze tijd is dan ook vooral een probleem van menselijke verhoudingen: hoe staan we tegenover de ander, de andersdenkende, de andersgezinde. Hoe kunnen we met elkaar in harmonie leven bij zoveel verschillen? Het is het probleem van de verdraagzaamheid. De humanist meent hier sterk te staan: hij beschouwt de verdraagzaamheid als een van de kernpunten van zijn overtuiging. Maar dat wil nog niet zeggen, dat hij geen moeite heeft met de toepassing ervan. Het kan ook zijn, dat hij zich van de draagwijdte en de grenzen van de verdraagzaamheid nog niet volkomen bewust is. Daarom lijkt bezinning hierop niet ondienstig. Het onderwerp heeft vele kanten; in deze causerie zal ik mij bepalen tot verdraagzaamheid op het gebied der levensovertuigingen.

Er is een tijd geweest, dat men verdraagzaamheid niet als een deugd beschouwde en niet bereid was haar in de praktijk te brengen. Men denke aan de kettervervolgingen in de Middeleeuwen en de eerste eeuwen daarna; aan de inquisitie van de Katholieke Kerk en de terechtstellingen in het Genève van Calvijn; aan de godsdienstoorlogen, die

duizenden slachtoffers eisten en gehele landstreken verwoestten. Maar ook toen waren er tegenkrachten, waren er mensen, die zich hiertegen verzetten en die opkwamen voor tolerantie, voor vrijheid van geweten en godsdienst. En in de 18de eeuw, tijd van de Verlichting, werden hun gedachten gemeengoed; deze vonden hun formulering in de Verklaring van de rechten van de mens, opgesteld in het begin van de Franse Revolutie. En in onze dagen zegt de Universele Verklaring van de Rechten van de mens, zoals die aangenomen werd door de Algemene Vergadering van de V.N., het overduidelijk: „Een ieder heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst”. Het pleit lijkt dus gewonnen: de volkeren hebben de verdraagzaamheid aanvaard; het staat er, op papier.

We weten echter, dat de realiteit anders is, dat aan de vervulling van dit schone ideaal nog heel veel hapert. Er zijn veel weerstanden: enge groepsbelangen, machtsposities, angst, onbegrip. Ook in onze dagen zijn er velen, die verdraagzaamheid niet als een deugd beschouwen, al durven zij misschien niet openlijk daarvoor uit te komen. Sommigen vinden verdraagzaamheid een bewijs van slapheid: een strijdbaar, handelend mens is niet verdraagzaam, zegt men. Of men schrijft haar toe aan het ontbreken van een krachtige overtuiging. De Engelse dichter Coleridge heeft eens gezegd: „Niemand van ons is verdraagzaam ten aanzien van dat, wat ons diep en volkomen raakt”. Natuurlijk komt het voor, dat men uit onverschilligheid voorbijgaat aan de mening van een ander, hem zijn gang laat gaan en zich niet druk maakt over wat hij zegt of doet. Maar kan men hier wel van verdraagzaamheid spreken?

Er is hier ternauwernood sprake van een bewuste levenshouding en er vindt geen ontmoeting plaats met de ander.

Het is ook mogelijk dat men de ander zijn gang laat gaan uit berekening: men weet dat men in de situatie waarin men verkeert, toch niets bereikt; men is er zich van bewust in een minderheidspositie te staan en

daarom machteloos te zijn; men kan tegen de ander niets doen, men kan hem niet dwingen; men loopt bij een conflict kwade kansen. Men aanvaardt dan vrijheid van overtuiging alleen voorwaardelijk en voorlopig, niet principieel.

De verdraagzame levenshouding echter heeft een ander karakter, berust op een andere basis. Zij veronderstelt niet onverschilligheid of berekening, maar vloeit voort uit het besef, dat de andersdenkende, de andersgezinde, recht heeft op eigen overtuiging. De ander wordt gezien als een medemens, met een eigen persoonlijkheid, die zelf zijn weg moet vinden; iemand die met ons staat in het avontuur van het leven, met de taak van dat leven iets waardevols te maken. Daarom moeten we hem met eerbied benaderen, moeten we hem de mogelijkheid geven zich in vrijheid te ontplooien, ook dan wanneer we het niet met hem eens kunnen zijn. Hij heeft recht op zijn overtuiging, ook als die ons een dwaling toeschijnt. Dat betekent natuurlijk niet, dat we hem niet zouden mogen bestrijden, maar wel, dat hierbij alle dwang, geestelijk en maatschappelijk, achterwege moet blijven.

Het spreekt vanzelf, dat de ene overtuiging gemakkelijker tot verdraagzaamheid leidt dan de andere. Wanneer we ervan overtuigd zijn, dat we maar ten dele weten, dat ons inzicht beperkt is, dat we maar een facet van de waarheid zien, dan ligt het voor de hand, dat er ruimte is voor andere opvattingen. In de Indische wereld leeft de gedachte heel sterk, dat er verschillende wegen tot de waarheid zijn. Ieder moet de Godheid of het Goddelijke vereren op de wijze, die past bij zijn aard en ontwikkeling. Gandhi zei eens: „Onze gebeden voor anderen moeten nimmer zijn: God, geef hun het licht dat ge mij hebt gegeven, maar: Geef hun alle licht en waarheid, die ze nodig hebben voor hun volle ontplooiing”. Het is daarom begrijpelijk dat vele Hindoes zich stoten aan de pretentie van het christendom, dat Christus bij uitsluiting is „de Weg, de Waarheid en het Leven”. Bij alle eerbied voor de persoon van Jezus kunnen ze dat niet aanvaarden. Het is echter evenzeer begrijpelijk, dat orthodoxe christenen niet kunnen toestaan, dat Christus op een lijn geplaatst wordt met andere profeten en godsdienststichters. Voor hen wordt daarmee het christelijk geloof in het hart geraakt.

Ook bij de humanist leeft sterk het denkbeeld van de betrekkelijkheid en beperktheid van het menselijk inzicht. De menselijke situatie maakt het hem onmogelijk zich in het bezit te wanen van de waarheid. Hij kent slechts zijn visie op de waarheid, waartegenover hij trouwens altijd kritisch zal blijven staan. Maar dat inzicht heeft voor hem actuele waarde, het geeft richting aan zijn leven, het bepaalt er zijn plaats en taak. Aangezien hij zichzelf gedragen weet door zijn overtuiging, zal hij die van de ander eerbiedigen, de ander die immers ook alleen maar verder kan gaan bij het licht dat op zijn weg straalt.

Kent de verdraagzaamheid, aldus opgevat, dan geen grenzen? Moet men dan alles tolereren? Dit zijn geen theoretische vragen. Want overtuigingen leiden tot daden. Moet men altijd de daden van een ander

aanvaarden, als deze meent dat zijn overtuiging hem hiertoe verplicht? Staat men op die wijze niet weerloos tegenover bijvoorbeeld fascisme, communisme, rassendiscriminatie?

Vaak is het duidelijk, dat men spreekt van overtuiging, waar men belangen bedoelt, en dat mensen voortgedreven worden door hartstochten en driften, die ze met een schone schijn omgeven. Maar er zijn ook andere gevallen. Er zijn overtuigingen, in oprechtheid aangehangen, die geen ruimte laten aan andere opvattingen, maar die de levensontplooiing van anderen belemmeren. Het is denkbaar dat een inquisiteur te goeder trouw meende de ketterij te vuur en te zwaard te moeten vervolgen. Indien we komen te staan tegenover dergelijke gedachten en dergelijke daden, wat moet dan onze houding zijn? De humanist zal hier opkomen voor het recht van de mens op ontplooiing van eigen wezen en het leven naar eigen overtuiging; hij zal zich verzetten tegen dwang en geweld.

Daar de menselijke waardigheid in het geding is, zal hij een krachtig „neen” laten horen. Hier is voor hem de grens van de verdraagzaamheid bereikt. Het spreekt echter vanzelf, dat het niet altijd duidelijk zal zijn, wat men nog wel kan, of niet meer mag aanvaarden. Vaste voorschriften zijn hier niet te geven; het komt op een persoonlijke beslissing aan. Een ieder volge hier eigen inzicht en geweten.

Verdraagzaamheid beoefenen in het leven van iedere dag is niet gemakkelijk; elkaar dulden, ruimte laten voor elkaar, elkaar eerbiedigen, hoe moeilijk blijkt het telkens weer. Dit geldt zowel voor ieder van ons persoonlijk als voor groepen. In ons land worstelt men met het probleem van de verzuiling: in plaats van samenwerking verdeeldheid, in plaats van wederzijds begrip afkeer en wantrouwen.

Burgers van één land staan als vreemden tegenover elkaar; men kent elkaar niet; ieder is erop bedacht zijn territorium tegen indringers te verdedigen. Verzuiling betekent een grote verspilling van geld en energie, maar bovenal een aantasten van menselijkheid, eerlijkheid en billijkheid. Men streeft naar machtsvorming en komt ertoe de rechten van minderheden te miskennen. Men denke hier bijvoorbeeld aan het feit, dat men humanistische geestelijke verzorging weert uit de kazernes. Of men tracht het Verbond eigen zendtijd te onthouden. Velen zien nu wel in, dat de verzuiling onze volkskracht ondermijnt en zij vragen zich af wat hier tegen gedaan kan worden. Het is een ingewikkeld probleem, waarvoor niet één oplossing gegeven kan worden. Maar in dit verband zou ik toch vooral willen wijzen op de betekenis van de opvoeding. Van belang is een opvoeding, die leidt tot binding en samenwerking, en niet tot verdeeldheid. Ik denk hierbij aan de openbare school; de school, bestemd voor kinderen uit alle rangen en standen, uit alle godsdienstige en politieke milieus. Daar ontmoeten leerlingen van verschillende herkomst elkaar, leren zij met elkaar omgaan en krijgen geen vertekend beeld van elkaar.

Hoe bedenkelijk is het niet, wanneer een kind via kleuterschool en lagere school, misschien ook via middelbaar en hoger on-

derwijs in de maatschappij komt zonder ooit in het leven van elke dag kinderen uit andere milieus te hebben leren kennen. Terecht heeft men in dit verband gesproken van oogkleppen, waarmee een grote groep jonge mensen in ons land door het leven moet gaan.

De openbare, of liever de algemene school denken we ons niet als een neutrale instelling waar men systematisch zwijgt over alle geestelijke vragen, maar als een school, waar onderwijzers en leraren van verschillende richtingen, ieder geleid door eigen overtuiging, hun leerlingen vormen tot vrije,

zelfstandige mensen, die op eigen benen kunnen staan, zelf hun houding in het leven bepalen, en geleerd hebben om te gaan met anderen, zoals de maatschappij dat vraagt. De algemene school zal er zo toe kunnen bijdragen aan de verdeeldheid van ons volk een einde te maken.

Verdraagzaamheid is niet gemakkelijk in praktijk te brengen: zij eist geduld, zelfbeheersing, openheid en weerbaarheid. Maar zonder haar is samen-leven in de volle zin des woords onmogelijk en kan van menselijke verbondenheid geen sprake zijn.

J. H. P. COLPA.

SPANNING EN OVERSPANNING BIJ HET ONDERWIJS

De betekenis van de school is voor de jeugd en de maatschappij sterk toegenomen sinds bijna iedereen onderwijs ontvangt. Doordat de leerlingen met een andere geestelijke bagage naar school gaan dan vroeger, scheppen zij een andere pedagogische situatie voor de opvoeders.

In deze beide nuchtere constatering komen drie grootheden voor, die ik eerst afzonderlijk en daarna in onderling verband nader met u zou willen beschouwen: de school met haar opvoeders, de jeugd en de maatschappij. Gaan wij in onze verbeelding ruim anderhalve eeuw terug, dan ontmoeten wij op de scholen een jonge elite die, van huis uit reeds in een gunstige culturele situatie verkerend, wordt opgeleid voor een bestaan dat zich zal afspelen op een hoog niveau van een vrijwel alles omvattend weten. Een niveau, van waaruit zij bewust zal kunnen leven en dat meer dan iets anders waard is om aan een volgend geslacht te worden doorgegeven. Om een toekomstige positie in het maatschappelijk leven behoeft de scholier zich weinig zorgen te maken, omdat die in de meeste gevallen met de stand waartoe hij behoort, wel gegeven is.

Kan men in onze dagen nog van zo'n elite spreken? Alleen gerekend naar een nog vrij gunstige maatschappelijke positie, misschien wel, maar zij heeft dan toch aan de gewijzigde omstandigheden behoorlijke concessies moeten doen en van een allesomvattend weten is geen sprake meer. Waaruit men — behalve dan financieel — eigenlijk leven moet, is zelfs in deze groep tamelijk dubieus geworden.

Belangrijker is echter, dat deze elite niet meer de enige groep is die, na het aflopen van de lagere school, zoiets als middelbaar onderwijs ontvangt.

De democratisering van het maatschappelijk leven, mede als gevolg van de industriële revolutie, heeft een enorme uitbreiding van het aantal leergierigen met zich meegebracht. De oude eliteschool is wel haast een volksschool geworden, die voor het gros van haar leerlingen te rekenen heeft met een zwakkere, althans anders gearde culturele achtergrond en met geheel gewijzigde doelstellingen bij de ouders en in de maat-

schappij, die zich niet straffeloos laten door-kruisen.

De middelbare school is praktisch een maatschappelijk schiftingsapparaat geworden en daardoor de alleszins bittere aanloop om straks de maatschappelijke ladder te kunnen beklimmen. Het eindexamen laat zijn invloed al in de middenklassen gevoelen, omdat de meerderheid van de leraren zich bij haar onderwijs zonder meer op het eindexamen richt. Al is de docent o.a. verantwoordelijk voor het brengen van zijn leerlingen naar het doel, n.l. een goed eindexamen, tóch rijst de vraag, of dit zijn enige verantwoordelijkheid is. Ik meen te mogen beweren, dat het zich hoofdzakelijk oriënteren aan de eindexameneisen bij het geven van onderwijs duidelijk ongelijkwaardig is aan de meest wezenlijke behoeften der leerlingen.

Die leerlingen vormen de veel omstreden moderne jeugd, die ten aanzien van de school als geheel een houding aanneemt van een nauwelijks betrokken voelen bij het onderwijsproces en bij de school als gemeenschap. Voor die jeugd is het van het allergrootste belang, dat zij opgevoed wordt in een proces waarbij persoonlijk contact op de voorgrond staat. Gezin, kerk en school waren de drie bronnen die door dat persoonlijk contact tot haar vorming bijdroegen. In de gemeenschap van het gezin vertegenwoordigde de vader de maatschappij, de contacten met de kerk maakten de enkeling deel van een gemeenschap van gelovigen. Het normbesef van het kind ontwikkelde zich uit zijn eigen betrekkingen binnen die gemeenschappen. Zij leverden met elkaar het pedagogisch klimaat waarin beleving en overdracht van de normen plaats vonden.

De laatste twee eeuwen echter, sinds de industriële revolutie, heeft de kerk enorm veel ingeboet aan invloed op de vorming van de jeugd.

In onze tijd met zijn sterke ontkerkelijking, met zijn ondoorzichtige maatschappij waarin, door revolutionaire veranderingen in het arbeidsproces, het pedagogische samenspel van vader en moeder is gewijzigd en slechts weinig kinderen meer weten, wat vaders taak inhoudt en hoe hij de samenleving dient, valt het hulpmiddel „gemeenschap”

als drager en overdrager van normen op de jongere generatie weg.

Daarbij komt nog, dat in vele gezinnen normen hun absolute geldigheidskarakter hebben verloren, d.w.z. de vormen waarin deze werden voorgehouden en voorgeleefd.

Hoe kan het anders, waar de verduurzamende functie waaraan normen hun sociale betekenis ontleenen, in de snel veranderende samenleving verloren dreigen te gaan. De mens behoort in de huidige maatschappij tot een groot aantal „groepen” in plaats van zich deel te voelen van een „gemeenschap”. De invloed van autoritair gezag dat zijn grond vindt in algemeen aanvaarde gemeenschapsnormen, vermindert, omdat deze normen niet meer kunnen blijven werken in een dynamische maatschappij.

Gelijk in het gezin en in de bedrijfssituatie is ook in de school het autoritaire gezag gedaald. Als een klas het gezag van een leraar aanvaardt, kan er in en met deze groep gewerkt worden en niemand zal kunnen ontkennen, dat deze situatie zich nog voordoet. Maar is dit de enige zin van het gezag dat de leraar moet bezitten? Hangt gezag ook niet samen met het dragen van verantwoordelijkheid? Beschouwt hij het opleiden tot een goed eindexamen als zijn enige verantwoordelijkheid, dan is deze gekoppeld aan zijn gezag als vakdeskundige. Maar daarnaast groeit, zoals we zullen zien, de betekenis van de school voor de sociale vorming van de leerlingen.

Wanneer nu het autoritair gezag aan invloed heeft ingeboet en met wrevel wordt geconstateerd, dat het bevel het niet meer doet, de betekenis van de opdracht niet meer wordt verstaan, dan kan dit erop wijzen, dat vroeger automatisch het autoritaire gezag tevens gezag op het terrein van de sociale vorming, o.m. ten aanzien van normoverdracht, inhield. De geëiste gehoorzaamheid lag verankerd in algemeen aanvaarde normen in de gemeenschap. Autoritair optreden was als 't ware gebonden en ontleend aan algemeen erkende normen. Vandaar dat in de huidige situatie de school, c.q. de opvoeder, behalve verantwoordelijkheid gekoppeld aan zijn gezag als vakdeskundige, de verantwoordelijkheid moet dragen, samen met de jongeren die niet langer in het gezin of in een andere gemeenschap, zoals kerk of jeugdvereniging, hun normen vinden, een sociale gemeenschap te vormen. De leden hiervan zullen de (nieuwe) groepsnormen, zoals eerbied voor de medemens, leren erkennen en ervaren niet alleen binnen de groep, maar ook als norm in alle menselijke betrekkingen. Alleen als de school in die zin een gemeenschap is of wordt, kan zij bijdragen tot ontwikkeling van het normbesef en de normbeleving. Een terugkeer tot het autoritaire gezag van de leraar, lijkt niet mogelijk

in de veranderde situatie. Het persoonlijk contact tussen opvoeder en jongere en het voorbeeld van de oudere (opvoeder) is pedagogisch van het allergrootste belang. Dit betekent, dat de verhouding leraar-leerling zich zal moeten wijzigen van een onderwijs-situatie naar een bewuste pedagogische situatie in een sociale gemeenschap.

Wanneer wij, van deze noodzaak doordrongen, de huidige onderwijssituatie overzien, dan is het U wellicht duidelijk, dat ik als mijn uitgangspunt „spanning” bij het onderwijs heb gekozen. Nergens immers heerst temidden van alle onzekerheden zoveel zelfverzekerdheid door gebrek aan zelfkritiek als bij het onderwijs, dat de starheid van de zelfgenoegzame Nederlander als het ware belichaamt. Nóch de vrijwel uitsluitend vakspecialistische opleiding van de leraren, nóch de didaktiek, die teveel op parate kennis en te weinig op inzicht is ingesteld, nóch het overladen leerprogramma, dat zozeer gebaat zou zijn bij de invoering van kern- en keuzevakken, nóch het overladen eindexamen, dat een enorme façade van schijnkennis is geworden, houden voldoende verband met het leven en de maatschappij. Alleen al om enige beweging in dit fossiel verstarde geheel te krijgen, zou men minister Cals' mammoetwet een voorspoedige toekomst toewensen.

Zeker, er zijn uitzonderingen, er zijn ernstig bedoelde pogingen zich te bezinnen en met de sleur te breken en persoonlijk prijs ik mij gelukkig samen te mogen werken met een groep leraren wier inzichten ik hier mede heb vertolkt, maar zij vormen toch de uitzonderingen die de regel bevestigen. Spanning in het onderwijs, die door deze situatie soms overspanning dreigt te worden!

De moderne schooljeugd die, door deze situatie in het spanningsveld staat van het oude mensbeeld met de daarbij behorende opvoeding en het nieuwe mensbeeld in wording, dat zijn eigen eisen aan opvoeding en onderwijs gaat stellen, heeft het bij haar sprong naar de maatschappij in de huidige situatie bijzonder moeilijk. Zoals bekend, is de biologische puberteit aanzienlijk vervroegd, doch de psychologische verlaat. Volgens de normale ontwikkeling zou bij de puber de schoolzekerheid moeten gaan wankelen en de beroepskeuze mogelijk worden, m.a.w. hij zou in een ontwikkelingsstadium moeten komen waarbij de maatschappij de centrale plaats dient te gaan innemen.

Doch evenals de psychologische puberteit, blijkt de sociale sterk verlaat. De ondoorzichtigheid van de huidige maatschappelijke structuur is daar ongetwijfeld mede-oorzaak van. Prof. Lievegoed, nu directeur van het Nederlands Pedagogisch Instituut, heeft erop gewezen, dat de huidige schoolsituatie de

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

Als U nu bestelt kunt U profiteren van de lage prijs van f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58 t.n.v. Humanistische Luisterkring het Woord van de Week te Utrecht.

wijziging van het schoolkind-patroon in het adolescenten-patroon bemoeilijkt en dat velen niet ontkomen aan het gevaar van een bestendiging van het schoolkind-patroon, waarbij de school nog steeds in het centrum staat en de maatschappij in de nevel van een verre buitenkant verborgen blijft.

Vele studenten ondervinden moeilijkheden bij hun studie, omdat zij een (verkeerd) schoolkind-patroon handhaven. De taak van de school en het onderwijs nu, zou, wil er geen overspanning geschapen worden, in de eerste plaats moeten zijn zich te *verwonderen* over het feit, dat de jeugdige mens door zijn innerlijke ontwikkeling langzamerhand een volwassene en door de ontplooiing van zijn persoonlijkheid vanzelf een opbouwend deelgenoot van de gemeenschap wordt. Men onderschatte deze taak niet, omdat wij in onze „overrijke” beschaving de verwondering te veel uit het oog verloren hebben. Vervolgens zou zij zich vooral moeten bezighouden met de innerlijke voorwaarden die vervuld dienen te worden, wil de moderne jeugd in de toekomst een volwaardig deelgenoot zijn van de gemeenschap. Haar aandacht moet derhalve ten volle gevestigd zijn op het proces der innerlijke rijping als grondvoorwaarde voor het *kunnen* zijn, wie men zijn moet. Op deze noodzaak in de pedagogische doelstelling heeft prof. Perquin in de in 1958 door het Hoogveld-Instituut uitgegeven bundel „Op zoek naar een pedagogisch denken” gewezen.

Dat het maatschappelijk klimaat waarin wij leven, een factor van de eerste orde is, wellicht voor jongeren nog meer dan voor ouderen, is zeker. Dat dit klimaat mede wordt bepaald door een mensontwerp dat in de 19de eeuw en 20e eeuw een eenzijdige en daardoor vertrokken ontwikkeling heeft ondergaan ten gevolge van de sterke aandacht die de materiële vormgeving kreeg onder

invloed van een analytische natuurwetenschappelijke denkwijze, is een historisch gegeven. Evenzo, dat de tussenmenselijke betrekkingen en de relatie tot het mysterie betrekkelijk werden verwaarloosd. Maar de maatschappij van vandaag toont ook ontwikkelingstendenzen. Naast een toenemend gebruik van technische hulpmiddelen en meer automatie, vragen de toenemende vrije tijd, de grotere welvaart en de groeiende onderlinge afhankelijkheid tussen de landen op terreinen van economie, politiek, wetenschap en cultuur de volle aandacht. Om zich in die maatschappij van morgen thuis te voelen, om te kunnen zijn, wie men moet zijn, is nodig, dat men openheid van geest, vindingrijkheid en creativiteit aankweekt die het aanpassingsvermogen aan snel wisselende situaties bevorderen, doch die ook een middel zijn om aan de toenemende vrije tijd een positieve inhoud te geven. Waardevol worden samenwerking en overleg, die verdraagzaamheid vereisen en eerbied voor de mens. En ten slotte verantwoordelijkheidsbesef, d.w.z. zorg voor allen, die onze invloed ondergaan en voor de stoffelijke en onstoffelijke goederen die men maakt en gebruikt. Dit legt en versterkt de basis voor onderling vertrouwen.

Wanneer men dit alles overziet en zich tegelijk bewust maakt, wat het onderwijs nastreeft en biedt, dan kan men zonder enige sentimentaliteit zeggen, dat in de spanning en overspanning die door deze absolute tegenspraak moeten ontstaan, een eerste verbetering gebracht kan worden, als de wrevel ten aanzien van de houding van de leerlingen tegenover het onderwijsproces plaats maakt voor een bereidheid de schoolgaande jeugd in haar moeilijkheden te begrijpen en bij te staan.

F. P. HUYGENS.

lezingen voor de radio

- zo. 22 jan. VARA 9.45 uur: Dr. H. Bongers: „Het zwarte goedje.”
- zo. 29 jan. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. J. J. Fahrenfort: „Moraal zonder religie.”
- zo. 5 febr. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. L. G. v. d. Wal: „En wat zegt een humanist daarvan.”

Niet voor U

De eerste voorbereidingen voor de kwitanties worden nu getroffen
Hoe meer abonnees per giro hebben betaald des te minder werk brengt dit voor ons mee en ook minder kosten voor U.

Doe het nu even. U weet het: „f 4,— op postrekening 58 t.n.v. de Humanistische Luisterkring.”

Op 30 januari gaan de kwitanties uit. Toch niet voor U?

BEGINSELEN

Ik weet niet of het u gegaan is als mij, maar ik heb het Woord van 1 januari met meer aandacht gelezen dan gewoonlijk. Tenslotte bleef mijn dwalende blik haken aan het woord van Thomas à Kempis, die gezegd moet hebben, dat „alle onrust des harten en verstrooidheid der zinnen wordt geboren uit slecht bestuurde liefde en nodeloze vrees.”

Nu heb ik de slechte gewoonte zulke dingen altijd eerst op mijzelf te betrekken en ik ging even na, of ik laboreerde aan onrust des harten en verstrooidheid der zinnen. En jawel, beide kwalen doen zich bij mij voor. En nu kan ik de onrust des harten nog wel vrij goed voor mezelf houden, maar mijn verstrooidheid is evident. Mijn echtgenote beklaagt zich er dikwijls over. Thans kon ik haar inlichten. „Zie” zo zeide ik tot haar, „Thomas heeft het gezegd, het komt door slecht bestuurde liefde en nodeloze vrees”.

„Zoveel te erger”, sprak zij. „Een man op jouw leeftijd behoort zijn liefde over legale wegen te sturen. Ik heb het niet op die slechte bestuurders, wie weet, waar ze terecht komen”.

Ik heb getracht haar duidelijk te maken, dat de slechte besturing soms voortkomt uit verstrooidheid der zinnen, of omdat ik zin in verstrooiing heb, maar daarmee nam ze geen genoegen. Zij voorspelde, dat een eventuele vrees mijnerzijds niet nodelcos zou zijn.

Dit alles was voldoende om de onrust mijns harten aanzienlijk te vergroten, maar gelukkig heeft Thomas meer pijlen op zijn boog. „Want dat is grote wijsheid; niet door alle wind van woorden bewogen te worden”. Ik liet dus de wind der echtelijke woorden onbewogen langs mij suizen en overdacht, welke wind van woorden Thomas wel bedoeld zou kunnen hebben. Vermoedelijk heeft hij gewild, dat wij wel door de wind van zijn woorden bewogen worden. De vraag kan worden gesteld of hij ook gewild zou hebben, dat de mens door woorden van de weken bewogen wordt. In elk geval verzoek ik u dringend u nimmer iets aan te trekken van de woorden, die ik het voorrecht heb in gezelschap van Thomas à Kempis te mogen laten drukken.

Gelijk gij ziet was ik intussen in een beschouwelijke stemming gekomen en dat is de juiste zieletoestand om het beginselprogramma van het Humanistisch Verbond nog eens door te nemen. Ik moet bekennen, dat ik het niet meer helemaal in het hoofd had, zomin als ik de beginselen van de vele andere verbanden, waarvan ik deel uitmaak, tekstueel kan weergeven.

Als ik zo'n beginselverklaring lees, doe ik het met andere ogen dan bijvoorbeeld dr. J. P. van Praag. Die kent natuurlijk de zwaarte van elk woord, want hij is voorzitter en heeft reeds verscheidene publicatiën op zijn naam staan. Voor mij, en naar ik aanneem voor velen met mij, ligt dit anders. Wij worden eerst lid en kijken dan wat er van ons verwacht wordt. Gewoonlijk kunnen wij dan met de beginselverklaring wel ongeveer accoord gaan en gelukkig hebben wij geen verantwoording af te leggen in hoeverre we van één of meer punten zijn

afgeweken. Dat komt namelijk wel eens voor.

Als ik bijvoorbeeld onder punt twee lees, dat het humanisme de voortdurende bereidheid eist zich in denken en doen redelijk te verantwoorden, dan moet ik zeggen: „Het spijt me zeer, maar dat kan ik niet”. Ik kan mij niet voortdurend redelijk verantwoorden over mijn denken en doen. Ik vind het prettig nu en dan gekke dingen te doen, zoals u uit het begin van dit verhaal al hebt begrepen, en die kan ik eenvoudig niet redelijk verantwoorden.

Nu zal misschien een welwillende humanistische biechtvader zeggen: „Goed, dat begrijpen we wel, maar wij zijn al tevreden als de bereidheid aanwezig is.”

Ook niet. Ik ben er niet toe bereid. Bereidheid tot dingen, waarvan je weet, dat je ze toch niet doet, geven maar aanleiding tot nodeloze vrees en diensvolgens tot onrust des harten.

Maar dat is allemaal niet erg, want ik zal om deze kleine ketterij niet uitgebannen worden. In de considerans van ons wetje staat immers, dat er schakeringen mogelijk zijn. Nou, dat is er dan één van.

„Het humanisme vraagt om beleving en verwezenlijking van zijn beginselen in de praktijk van het leven.”

Daar ben ik met bovenbedoeld voorbehoud wel toe bereid. Maar het is zo allerontzettendst moeilijk, dat het dikwijls bij bereidheid moet blijven. Hoe vaak moeten wij op de vraag van het humanisme niet antwoorden: „Het is helaas deze keer alweer mislukt.”

Want ik verzeker u, dat ik ondanks veel goede wil mijn waardebesef maar al te dikwijls naar willekeur wijzig. Ik jok soms, dat de brokken er af vliegen en wanneer ik een enkele keer in een bevestiging van humanistische orthodoxie dwars door alle redelijkheid heen op de verkeerde plaats en tijd de waarheid ga spreken, stel ik onmiddellijk mijn existentie in de waagschaal. Er zijn apostelen en martelaren, maar tot de laatste betrekking heb ik mij nooit geroepen gevoeld.

Ik praat nu steeds over mijzelf, maar ik heb het sterke vermoeden, dat er velen zijn die net denken en doen als ik. Vandaar misschien, dat men in het dagelijkse leven zo weinig aan de mensen merkt, of ze r.k., ned. herv., geref., hum. of nihilist zijn. Zo ken ik meer dan één katholiek, die uitgaande van een bijzondere openbaring, alle vijf de punten van onze beginselverklaring kan onderschrijven. En over die bijzondere openbaring spreken wij zelden tot elkaar.

Anderzijds is er eens een dominee geweest, die mij, tot mijn verbazing vroeg, of ik aan zijn periodiekje wilde meewerken. Toen ik hem deed opmerken, dat hij geheel verkeerd was aangesloten, keek hij verbaasd, want hij had in mijn ontboezemingen altijd zo'n waarlijk religieuze geest menen te bespeuren.

En dat was nu een vakman. Wie ben ik, dat ik in de doolhof van het Nederlandse geestesleven altijd ineens de weg zou kunnen vinden?

H. H.